

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2018. – Т. 37-38. – С. 249-256

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2018. – Volume. 37-38. – pp. 249-256

УДК: 930.85

© Сімон Рошка¹

Культурне різноманіття: концептуальні підходи

Культурне різноманіття, як і біорізноманіття, є елементом спільної спадщини людства, захист якого є етичним імперативом, невід’ємним від поваги до гідності людської особи. Концепція культурного різноманіття дозволяє співіснувати безлічі різних культур, які не є, насправді, ізольованими, але взаємодіють і перетинаються у будь-який час.

В Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 року зазначено, що культурне різноманіття є визначальною рисою людства та стверджується, що культурне різноманіття є спільною спадщиною людства, необхідною для нього, як і біорізноманіття необхідне для природи. Кожен має право брати участь у культурному житті, мати доступ до надбань культури, має право на повагу до культурної ідентичності та ототожнення з культурною спільнотою, на культурне, релігійне та мовне різноманіття, вільно керувати культурною діяльністю і тощо.

У цьому дослідженні автор здійснив спробу проаналізувати та визначити поняття «культурне різноманіття», а також його основний компонент культури.

Ключові слова: культурне різноманіття, культура, культурна спадщина, культурна ідентичність, Європейський Союз, людство, культурний чинник.

Cultural diversity: conceptual approaches

Cultural diversity is, as biodiversity, an element of the common heritage of humanity, whose defense is an ethical imperative inseparable from respect for the dignity of the human person. The concept of cultural diversity permits the existence of a variety of different cultures that are not, by far, isolated, but interact and intersect at all times. The UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expression of 2005 stated that cultural diversity is a defining feature of humanity and is aware of the fact that cultural diversity is a common heritage of humanity, being necessary for humanity just as biodiversity is necessary for nature. Everyone has the right to participate in cultural life, to have access to culture, has the right to respect for cultural identity and to identify with a cultural community, has the right to cultural, religious and linguistic diversity, the right to freely run cultural activities, etc. In this study the author will attempt to analyze and define the concept of "cultural diversity" as well as its basic culture component.

Keywords: cultural diversity, culture, cultural heritage, cultural identity, European Union, humanity, cultural factor.

Introducere. Definierea conceptului de *diversitate culturală* nu constituie o misiune ușoară, în special dacă avem în vedere una dintre componentele sale, și anume cultura, care, pe lângă caracterul său extrem de dinamic, are și variate accepțiuni ce pot să modifice de o manieră esențială modul în care poate fi abordată problema.

Astfel, *cultura* este acea bogăție spirituală care îi face pe oameni mai buni, mai frumoși, mai toleranți unul față de celălalt. Această bogăție omul o primește prin moștenire din trecut și, completată cu noi realizări, o transmite generațiilor următoare. Bogăția spirituală a omului contemporan care-și făurește conștient propria sa istorie conferă o deosebită importanță și semnificație problemelor culturii. Factorul cultural, sub numeroasele și variatele lui aspecte, constituie un mobil mereu activ și stimulator.

¹ Кандидат філософії, доцент, Академія економічних наук Молдови, E-mail: simonrosc@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9483-8485>, <https://doi.org/10.31861/mhpi2018.37-38.234-241>.

Cultura este cea care cimentează Europa și poate menține o unitate durabilă într-o atât de vastă diversitate. Politicile și proiectele culturale ale UE trebuie să țină cont de toate acestea și să aibă un concept bine formulat și teoretic argumentat pe înțelesul tuturor.² Europa și-a clădit o identitate comună prin intermediul culturii. Dezvoltarea continentului european s-a sprijinit pe o rețea de universități medievale, care aveau între ele relații ce nu cunoșteau frontierele. Filosofii și savanții care, începând cu secolul al XIV-lea, au străbătut Europa în lung și-n lat, au contribuit la răspândirea unor idei și cunoștințe comune. De asemenea, arta a trasat frontierele Europei mai mult decât armele și tratatele. Fiecare popor din Europa se poate mândri cu o contribuție adusa la dezvoltarea culturii pe acest continent. Așa dar, „*teritoriul comun al europenilor este cultura*”³, pentru pentru care nu există frontiere.

Etimologic, noțiunea *cultură* vine din limba latină cu rădăcina care a derivat de la verbul *colerece* înseamnă, în primul rând, *a cultiva anumite lucruri*, cu înțelesul de a le îngriji spre a le ameliora calitatea sau a le spori productivitatea.

Rezultatele investigației. Conceptul de cultură a cunoscut diferite modificări de interpretare: de la conceptul restrâns de cultură elitară, închisă, acceptată ca un dat al unei pătri sociale, trecând printr-un concept lărgit, dar tot închis, în care cultura este asimilată unui spațiu, fie el geografic, lingvistic sau național, până la momentul dinamizării și al mobilității structurilor economice, politice și sociale, când cultura este percepută ca o rețea extinsă, deschisă, transnațională⁴. Cultura este un sistem comun de simboluri care determină percepțiile, reprezentările și acțiunile comune. Ea reglează astfel relațiile membrilor unei culturi între ei și cu mediul în care trăiesc. Ea face posibilă integrarea indivizilor în sistem și adaptarea lor la alte sisteme culturale. O definiție universală a culturii nu există. Din contra, sunt multe și foarte variate. S-au făcut diverse încercări de a le aduna și analiza pe toate într-o culegere. Astfel, culturologii americani A.Kroeber și C.Kluckhohn⁵ au analizat 164 de definiții a noțiunii de "cultură", propunând-o pe-a 165-a. Un alt specialist în problemele culturii A.Moles⁶, a înregistrat în jur de 250, iar R.Robin⁷ - 500 de definiții.

A defini cultura înseamnă a defini însăși condiția umană, în unitatea și varietatea ei, în încercările nesfârșite de a crea, de a lăsa posterității valori inestimabile. Prin cultură, omul își depășește mediul de existență și dă sens vieții sale. De fapt, cultura, spune A. Moles⁸, se pretează la o „*definiție deschisă*”, oricând susceptibilă de corecturi și adăugiri. Conceptul de cultură poate fi definit folosindu-ne de o perspectivă interdisciplinară care ar putea descifra articulația diverselor sale aspecte și implicațiile socio-umane. Cultura ne apare ca un ansamblu de limbaje, simboluri și semnificații care sunt integrate într-un amplu și complex proces de comunicare. Cel care dă tonus și culoare acestui ansamblu este omul, interesat mereu de tot ceea ce-l înconjoară. În acest sens, Edgar Morin afirmă că „*omul este o ființă culturală prin natură pentru că este o ființă naturală prin cultură*”⁹. Deci, cultura este un fel de a doua natură a omului, o natură secundară, apărută prin îmbogățirea naturii primordiale fără însă a vorbi de o ruptură radicală între cele două realități. Ele se combină permanent în ființa umană.

Prima definiție a culturii ne-o propune Edward B. Tylor în secolul al XIX-lea: "*Cultura sau civilizația, preluată în sens larg, etnografic, este un întreg complex care include cunoștințe, credințe, arta, moralitatea, legea, obiceiurile și orice alte capacități și obiceiuri dobândite de om ca membru al*

² A se vedea mai detaliat S.Roșca(2015). Culture – a secondary objective of the European Union? În: *Cultural diplomacy at the and western borders of the European Union* / Alona Stoica, Ioan Horga, Mircea Brie. – Oradea: Editura Universității din Oradea, pp. 77 – 92.

³ Paul Valery(2016). *Criza spiritului si alte eseuri*, Editura Polirom, Iași.

⁴ A se vedea în acest sens W.Welsch(2000), *Vernunft, Die zeitgenossische Vernunftkritik und das Konzept der transversalen Vernunft*. Frankfurt/M: Suhrkamp; J.Bolten(2002), *Das Kommunikations paradigma im internationalen M&A-Prozess. Due Diligences und Post-Merger-Management im Zeichen der "Zweiten Moderne"*. In: J.Strähle (Hg.), *Interkulturelle Mergers & Acquisitions*. Sternenfels, 10-36; P. Drechsel u.a. (2000), *Kultur im Zeitalter der Globalisierung*. Frankfurt; Philippe Rosinski (2003), *Coaching across Cultures*. London/ Yarmouth.

⁵ C. Kluckhohn, A.E. Kroeber (1952), *Culture: a Critical Review of Concepts and Definitions*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

⁶ A. Moles (1974), *Sociodinamica culturii*, București, Editura Științifică.

⁷ G.Socolov, S.Roșca, L.Roșca ș.a. (1998), *Istoria și filosofia culturii*. Manual.Chișinău: F.E.P. „Tipografia centrală”, p. 11.

⁸ A. Moles (1974), *Sociodinamica culturii...*, p. 45

⁹ E. Morin (1973), *Le paradigme perdu: la nature humanine*, Paris, Seuil, p. 100.

societății"¹⁰. Acesta pornește de la studiul culturilor primitive pentru a ajunge la o generalizare care înglobează în conceptul de cultură toate manifestările de viață ale unui popor, de la mitologie, limbaj, rituri, ceremonii, simboluri, cunoștințe, până la instituții și forme de organizare socială.

Definițiile s-au multiplicat în secolul XX, când diverse discipline sociale au început să cerceteze mai aplicat fenomenul cultural, dar nu au depășit cadrul unor polarități consacrate precum om-natură, spirit-materie, obiectiv-subiectiv, valori-fapte, particular-universal, etc.

Astfel, antropologul-psihiatru Rachid Bennegadi¹¹, de la Centrul Françoise & Minkowska din Paris, a extras din conținutul definiției lui Edward B. Tylor patru puncte comune, care au stat la baza elaborării definiției proprii. Din definiția lui R. Bennegadi se degajă o rezistență în a admite alte feluri de comportamente și alte moduri de abordare a lumii reale și lumii valorilor, precum și o tendință spre stereotipie.

Apreciind, că la conținutul definiției date de americanul Edward B. Tylor pot fi adăugate organizarea politică, obiectele materiale fabricate de om, limba, religia și multe alte caracteristici ce disting o societate umană de alta, cehul Zdenek Salzman, definește cultura ca un ansamblu enorm de comportări învățate, influențate social, ce a caracterizat omenirea în întregul curs al istoriei¹². Cultura apare ca ceva transmis de la o generație la alta, ceea ce se transmite fiind orice produs al gândirii și activității umane, de fapt totalitatea produselor materiale și spirituale ale omului.

Cultura poate fi percepută și ca un ansamblu de deprinderi sufletești întrucât presupune un proces de asimilare și trăire subiectivă a valorilor. Dar aceste deprinderi și stări ale conștiinței sociale și individuale se exprimă în opere, în conduite și practici sociale.

În raport cu personalitatea umană, cultura reprezintă tot ceea ce omul a dobândit în calitatea lui de membru al unui grup social. Ea este un sistem de idei, de obiceiuri, habitudini, modele comportamentale și reacții caracteristice pentru modul de viață al unei societăți. Fiind un rezultat al dorinței de cunoaștere asupra lumii, un mecanism de adaptare în lupta pentru existență, cultura este "*numele colectiv pe care îl dăm diverselor creații ale omului*"¹³.

Antropologul Edvard Sapir consideră că nucleul semantic al conceptului de cultură se referă la un "ansamblu de atitudini, de viziuni asupra lumii și de trăsături specifice de civilizație care conferă unui popor anumit locul său original în lume"¹⁴.

Și intelectualii români și-au adus aportul la definirea culturii. La Alexandru Tănase¹⁵, de exemplu, putem înțelege cultura punând-o în corelații cu cel puțin patru sisteme de referință: natură, societate, conștiința individuală/socială și personalitatea umană. A. Tănase a privit cultura și ca un dialog al omului cu lumea, dialog care implică un progres interior al omului pentru cunoaștere de sine și pentru desăvârșirea spirituală, precum și o creștere a puterii sale asupra lucrurilor.¹⁶

Sociologul Aurelian Bondrea, la rândul său, definește cultura ca "*totalitate de valori materiale și spirituale ale omenirii ajunse la un anumit prag al dezvoltării, produse ale cunoașterii și practicii umane create, transmise și asimilate în procesele social-istorice*".¹⁷

Iar după Ovidiu Drîmba, "*cultura include în sfera ei atitudinile și actele privitoare la spirit, la intelect; sferei culturii îi aparțin datinile și obiceiurile, credințele și practicile religioase, divertismentele, operele de știință, filosofie, literatură, muzică, arhitectură, pictură, etc*".¹⁸

Cultura este ca o interpretare a lumii, o lectură și o apreciere a existenței, un mod de a traduce experiența în limbaje simbolice. Importanța ei ca întreg, indiferent de modalitățile de abordare, nu poate fi pusă la îndoială. În acest sens, filosoful și poetul Lucian Blaga afirma că omul nu poate evada din

¹⁰ Edward B. Tylor (1871), *Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*, In two volumes, Vol. I, J. Murray, Albemarle Street, London, p. 1.

¹¹ R. Bennegadi (1986), Un migrant peut en cacher un autre. L'acculturation : Qu'en est-il et quels sont les rapports culture-personnalité mis en jeu ? În *A.N.P.A.S. Enfances et Cultures, problematique de la difference et pratiques de l'interculturel*, Toulouse, Privat, p. 83-96.

¹² Z. Salzman (1969) *Anthropology*, Harcourt, Brace & World, New York and al.

¹³ Daya Krishna (1986), Cultura, în vol. *Interdisciplinaritatea și științele umane*, București, Editura Politică, p. 317.

¹⁴ Ed. Sapir (1967), *Anthropologie*, Paris, Editions de Minuit, p. 329.

¹⁵ Al. Tănase (1977), *Cultură și civilizație*, Editura Politică, București, p. 13.

¹⁶ Al. Tănase (1973), *Cultură și religie*, Editura Politică, pp. 150-151.

¹⁷ A. Bondrea (2006), *Sociologia culturii*, ed. A V-a, Editura Fundației "România de mâine, București", p.18.

¹⁸ O. Drimba (2001), *Istoria culturii și civilizației*, vol. 1, Editura Vestala și Saeculum I.O., București, p. 6.

sfera culturii întrucât i-ar afecta calitatea de om. “*Exodul din cultură ar duce la abolirea umanității ca regn*”¹⁹ precizează filosoful. Existența umană este deci o existență culturală, cu tot ceea ce implică această condiție.

Prin cultură se modelează personalitatea umană, întrucât cultura transmite modelele comportamentale, atitudini sociale, reacții dobândite și învățate, întreaga istorie al omului ca ființă socială. Cultura păstrează experiența socială și cognitivă, deține formele în care se exprimă conștiința de sine a unei societăți, elaborează și întreține mecanismele prin care se afirmă creația umană.

Cultura nu este ceva adiacent condițiilor materiale, nu este un lux ci o latură indispensabilă a existenței umane, un sistem de creații care răspund unor cerințe existențiale concrete. Cultura este un patrimoniu al valorilor, un univers axiologic în care omul își dobândește demnitatea sa. În cultură omul se întâlnește mereu cu sine însuși.²⁰

Încercarea de a aduce cultura în centrul preocupărilor decidenților publici a pornit pe plan internațional încă de priun anii 80 ai secolului trecut, când la nivelul UNESCO a fost propusă și adoptată o nouă definiție a culturii, potrivit căreia „...*cultura poate fi considerată acum ca fiind întregul complex de caracteristici distinctive de natură spirituală, materială, intelectuală și emoțională care caracterizează o societate sau un grup social. Ea include nu numai artele și literatura, ci și moduri de viață, drepturile fundamentale ale persoanei, sisteme de valori, tradiții și credințe*”²¹

Această definiție este reluată și în Declarația universală privind diversitatea culturală²², adoptată în 2001 tot la UNESCO și reprezintă unul din principalii piloni pe care s-a construit unul din cele mai importante instrumente juridice cu putere obligatorie din domeniu, și anume Convenția UNESCO pentru Protejarea și Promovarea Diversității Expresiilor Culturale²³, adoptată în 2005.

O abordare extrem de interesantă se regăsește în documentul intitulat “Drepturile Culturale”, cunoscut ca Declarația de la Fribourg din 7 mai 2007, rezultat al muncii unui grup de cercetători, exponenți ai mediului academic și ai societății civile, care încearcă o redefinire a noțiunii de cultură pornind de la individ și de la drepturile acestuia. Articolul 2 al Declarației prevede că “*termenul de „cultură” acoperă valorile, credințele, convingerile, cunoștințele și artele, limbile, tradițiile, instituțiile și modurile de viață prin care o persoană sau un grup își exprimă umanitatea și semnificațiile pe care le dă propriei existențe și dezvoltării sale.*”²⁴

La finele acestei analize sumare al conceptului de cultură ajungem la concluzia, că nu se poate spe-ra la o utilizare unitară a acestei noțiuni. Diversitatea semantică, speculată uneori de specialiști din diverse științe, face iluzorie fixarea unei definiții acceptabilă de toți. Se accepta pluralitatea sensurilor.

Așa dar, conchidem, că *cultura este o totalitate de valori materiale, spirituale și intelectuale ale omenirii create pe parcursul evoluției sale și transmise din generație în generație urmașilor.* Fiecare generație își aduce aportul respectiv la crearea și transmiterea acestor valori.

Pe de altă parte, însă, conceptul de *diversitate culturală* admite existența unei varietăți de culturi diferite care nu sunt, nici pe departe, izolate, ci interacționează și se intersectează în permanență. Astfel, Convenția UNESCO pentru Protecția și Promovarea Diversității Expresiilor Culturale (2005), plecând de la afirmații precum: *diversitatea culturală constituie o caracteristică definitorie a umanității; diversitatea culturală constituie moștenirea umanității, fiind necesară pentru umanitate la fel cum bio-diversitatea este necesară pentru natură ori diversitatea culturală este o cerință indispensabilă a dezvoltării durabile, definește diversitatea culturală în următorii termeni: „Diversitatea culturală se referă la multiplele moduri în care se exprimă culturile grupurilor și societăților. Aceste expresii sunt transmise în cadrul și între grupuri și societăți (...)*”²⁵.

¹⁹ L. Blaga (1987), Trilogia valorilor, în *Opere*, vol.10, București, Editura Minerva, p. 510.

²⁰ Heisenberg, Werner (1977), *Pași peste graniță*, București, Editura Politică, pp. 118-119.

²¹ *Report of World Conference on Cultural Policies*(1982), UNESCO, Mexico City.

²² Declarația Universală a UNESCO asupra Diversității Culturale <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>, accesat la 4 mai 2018

²³ Convenția UNESCO pentru Protecția și Promovarea Diversității Expresiilor Culturale, În Jurnalul Oficial al UE, 25.07.2006, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32006D0515>, accesat la 4 mai 2018.

²⁴ *Cultural Rights*, Fribourg, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/Fribourg%20Declaration.pdf>, accesat la 4 mai 2018.

²⁵ Convenția UNESCO pentru Protecția și Promovarea Diversității..., art. 4 pct. 1.

Francezul Alain Touraine, având în vedere contextul creat prin adoptarea documentelor menționate, propunea²⁶ chiar o schimbare de paradigmă în sensul înlocuirii paradigmei sociale, foarte vocală în zilele noastre, cu cea culturală. La rândul său, Patrice Meyer-Bisch aprecia²⁷, că nici măcar nu este necesară această înlocuire, ci este suficientă o simplă reîmprospătare, regândire a paradigmei sociale, economice și politice în sensul sublinierii interdependenței lor și cu luarea în considerare a dimensiunii culturale a socialului, practic, cu conturarea unei noi culturi a socialului.

La toate aceste schimbări de optică a contribuit, de o manieră decisivă, și practica instanțelor internaționale din materia drepturilor omului, care a încercat să crească justițiabilitatea drepturilor economice, sociale și culturale și a drepturilor persoanelor aparținând minorităților, realizând aceasta, în special, prin ceea ce doctrina a numit protejarea prin ricoșeu.²⁸ Din punct de vedere practic, protejarea prin ricoșeu a însemnat acceptarea recunoașterii, de către organele de control (jurisdicționale și cvasi-jurisdicționale), a unor violări ale drepturilor economice, sociale și culturale ori ale drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale, folosindu-se pentru aceasta de mecanisme de protecție concepute pentru a servi punerii în practică și protejării drepturilor civile și politice. Această practică, aprecia Mylene Bidault²⁹, decurge din principiul indivizibilității și interdependenței drepturilor omului, căruia i s-a acordat un mult mai accentuat caracter operațional, iar construcțiile pretoriene realizate de această manieră au pus în lumină existența unei dimensiuni economice, sociale și culturale a multora dintre drepturile civile și politice.

Implicându-se în mod activ la conturarea acestei noi abordări la nivel internațional, Uniunea Europeană a devenit și principalul ei promotor și susținător, transformând-o într-un element esențial al politicii sale externe. Diversitatea culturală a devenit la nivelul acestei construcții juridice atât un subiect politic, cât și unul juridic și de politică externă. Dacă la nivel politic diversitatea culturală și mai ales unitatea în diversitate nu erau neapărat concepte noi³⁰, noutatea apare, fără îndoială, în momentul în care se încearcă conturarea unei dimensiuni juridice a acestora, insistându-se pe obligația statelor membre de a deveni parte la astfel de instrumente juridice³¹, respectiv atunci când diversitatea culturală este promovată ca element esențial al politicii externe a Uniunii. Având în vedere tradiția în materie, și anume faptul, că Uniunea nu are competențe în materie culturală, preocuparea Uniunii pentru aspectele legate de promovarea și protejarea diversității culturale nu a fost foarte bine primită de unele state membre. În ciuda titlaturii sonore, statele membre și-au văzut amenințate, în acest mod, un domeniu sensibil, aflat în competența lor tradițională, și anume domeniul cultural.

Așa dar la nivel politic, conceptul de diversitate culturală a constituit unul dintre principalele elemente de autocaracterizare a Uniunii Europene. Ea a folosit acest concept în tot ceea ce a însemnat acțiune politică sau politici la nivelul Uniunii. La nivel juridic, conceptul a devenit unul de prim plan numai după anul 2001, în strânsă legătură cu implicarea Uniunii în activitatea UNESCO de elaborare și adoptare a Declarației UNESCO din 2001, respectiv a Convenției UNESCO din 2005.

Anul 2001 este cel în care UNESCO a adoptat Declarația Universală privind diversitatea culturală și momentul de la care, salutând inițiativa UNESCO, Uniunea s-a implicat la nivel internațional, încurajând de o manieră activă elaborarea și adoptarea, în anul 2005, a Convenției UNESCO privind diversitatea culturală de expresie, pentru ca apoi să și devină parte la aceasta.

Chiar dacă la nivelul UNESCO diversitatea culturală a cunoscut de-a lungul timpului patru abordări³², în prezent se consideră că două sunt perspectivele din care diversitatea culturală poate fi privită și că acestea două sunt convergente³³, ele neexcluzându-se reciproc.

²⁶ A. Touraine (2005), *Un nouveau paradigme pour comprendre le monde d'aujourd'hui*, Paris:Fayard.

²⁷ P. Meyer-Bisch (2008), "La centralite des droits culturels, points de contact entre diversité et droits de l'homme", în *Annuaire International des Droits de l'homme*, vol. III, Bruylant, Bruxelles.

²⁸ M. Bidault (2009), *La protection internationale des droits culturels*, Bruylant, Bruxelles, pp. 187-190.

²⁹ Idem, pp. 187-189.

³⁰ A. Von Bogdandy (2008), The European Union as Situation, Executive and Promoter of International Law of Cultural Diversity - Elements of a Beautiful Friendship, *EJIL*, vol. 19, nr. 2, p. 241.

³¹ Crăciunean Laura-Maria, *Protecția diversității culturale în dreptul internațional: modelul „uniți în diversitate”?* www.hamangiu.ro/upload/cuprins_extras/protecția-diversității-culturale-in-dreptul-int..., accesat la 4 mai 2018.

³² A se vedea L.-M. Crăciunean (2010), Protecția diversității culturale în dreptul internațional - UNESCO, între tradiții și cultura diversității, în *NRDO* nr. 4, p. 25-42.

O primă perspectivă este aceea care privește diversitatea culturală din interiorul unei anumite societăți și care își canalizează atenția pe aspecte precum: drepturile fundamentale ale omului; promovarea democrației culturale; egalitatea participării tuturor minorităților (etnice, de gen, lingvistice, rasiale, religioase, sexuale etc.) și este pusă sub umbrela mult cunoscutului concept de „multiculturalism”.

O a doua perspectivă vizează diversitatea culturală dintre diferite state, societăți și/sau culturi și unde acesta este privită ca un principiu ce ar trebui respectat în schimburile de bunuri culturale și servicii, dintre aceste state și/sau culturi.

Pierre Vandernoot, în încercarea de a explica conceptul de diversitate culturală, a arătat că acesta se sprijină pe o constatare juridică și faptică, și anume: de câțiva ani, teoria drepturilor omului este confruntată cu emergența revendicărilor identitare ale grupurilor constituite în sânul societăților noastre, plecând de la aspecte care, cel mai frecvent, prezintă un caracter etnic, religios sau lingvistic și se întemeiază pe dispozițiile art. 27 din Pactul internațional privind drepturile civile și politice.³⁴

Pe de altă parte, Armin von Bogdandy arată, fără ca prin aceasta să admită existența unei ramuri distincte de drept internațional, că există un așa-numit drept internațional al diversității culturale și include în aria de acoperire a acestuia dreptul la autodeterminare al popoarelor, art. 27 din Pactul internațional privind drepturile civile și politice, Convenția-cadru privind protecția drepturilor minorităților naționale și Convenția UNESCO privind diversitatea culturală de expresie.³⁵

Proclamarea diversității culturale ca valoare a comunității internaționale, departe de a rezolva problemele cu care se confruntă aceasta, a adus în dezbatere noi teme legate de impactul pe care îl poate avea acest fapt asupra altor instituții sau valori deja consacrate. Pe lângă teama că ar putea constitui un element care să crească vulnerabilitatea celorlalte drepturi ale omului, considerate a fi nucleul dur, lipsa de conceptualizare suficientă, începând cu însăși noțiunea de cultură, a fost elementul care a trezit principalele discuții.

În plus, de partea cealaltă s-au situat cei care au apreciat adoptarea unui astfel de instrument, dar care au remarcat, repede, că acesta este unul insuficient de constrângător pentru statele părți. Convenția UNESCO din 2005 lasă, în întregime, la discreția statelor părți modul în care urmează ca dispozițiile sale să fie implementate. În mod concret, statele pot să admită, să accepte și chiar să tolereze discriminările înrădăcinate în trecut sau chiar să se dovedească incapabile să le pună capăt ori chiar să ignore existența diversității.

Sintagma „diversitate culturală”, atât de invocată astăzi, se revendică, se pare, de la două origini. În primul rând, acest concept a fost gândit prin analogie cu acela de biodiversitate: „*diversitatea culturală e tot atât de necesară umanității pe cât este biodiversitatea naturii*”³⁶. Opozanții acestei aserțiuni se sprijină pe diferite argumente, precum acela că nu vorbim decât de o ipoteză atunci când afirmăm că diversitatea culturală e necesară perpetuării speciei umane, așa cum biodiversitatea e un garant al supraviețuirii în natură. Pe de altă parte, se consideră că termenul ar putea fi utilizat în sens imoral atunci când este vorba despre limitarea accesului unor segmente ale populației la noi tehnologii sau la avantajele vieții moderne în numele protejării diversității culturilor. Oricum ar sta lucrurile, Declarația UNESCO sugerează cel puțin liniile directoare ale unui deziderat firesc pentru omul contemporan, care vrea să obțină garanții ale posibilității de a trăi în deplină libertate, într-o cultură sau alta. Dar analogia diversității cu biodiversitatea merge mai departe în trecut, la momentul când se vorbea despre necesitatea protejării „patrimoniului cultural”. În 1972, la Conferința Generală a UNESCO se semnează „Convenția privind protejarea patrimoniului mondial, cultural și natural”.³⁷ În anii '90, termenul de „patrimoniu cultural” își restrânge semnificația la ansamblul bunurilor culturale tangibile, în timp ce accepțiunea sa mai largă este preluată de sintagma „diversitate culturală”.

³³ A se vedea N. Obuljen (2012), Definitions – Article 4”, în S. Schorlemer, P.T. Stoll (eds.), *The UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expression: Explanatory Notes*, Springer Verlag, Berlin-Heidelberg, p. 135-136.

³⁴ P. Vandernoot (2008), La protection juridictionnelle de la diversité culturelle et ses limites. Droits et diversité culturels dans les instruments internationaux du système des Nations Unies, în *Annuaire International des Droits de l'Homme*, III, Bruylant, Bruxelles, p. 377.

³⁵ A. Von Bogdandy, *The European Union...*, p. 242.

³⁶ Convenția UNESCO pentru Protecția și Promovarea Diversității Expresiilor Culturale...

³⁷ Convenția privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural din 23.11.1972, în *MO al României*, 31 martie 1990.

În al doilea rând, conceptul „diversitate culturală” derivă din acela de „excepție culturală”. În 1993, GATT – Acordul General pentru Tarife și Comerț („The General Agreement on Tariffs and Trade”), devenit din 1995 Organizația Mondială a Comerțului³⁸, poartă negocieri cu Statele Unite. În cursul acestora, negociatorii europeni creează termenul de „excepție culturală”, pentru a desemna, în domeniul culturii, „un tratament special față de regulile de liber-schimb.”

De unde această necesitate? Se apreciază că piața bunurilor culturale s-a dezvoltat după regulile care guvernează comerțul obișnuit, ceea ce a dus la invadarea canalelor media cu produse culturale provenite din partea culturilor aparținând țărilor dominante în circuitul comercial. De fapt, inițiativa europenilor, în 1995, se referea la o încercare de a proteja „micii producători” de bunuri culturale în fața asaltului cultural, revărsat în special prin mass-media, venit de peste ocean. În timp, termenului de „excepție culturală” (prin analogie cu acela de „excepție comercială”) i s-a substituit cel de „diversitate culturală”, mai puțin generator de eventuale conotații negative.

Concluzii. În fine conchidem, că dincolo de aceste întrebări firești, majoritatea celor care activează în domeniul cultural, dar și cea mai mare parte a opiniei publice este de acord că există câteva amenințări clare la adresa diversității culturale în lumea contemporană. Pe de o parte, este vorba despre fenomene sociale precum suprapopularea, concentrările de populație într-un anumit spațiu geografic și cultural, migrația; iar pe de altă parte, globalizarea, mondializarea, multiculturalismul. Pentru a preveni tendințele de uniformizare culturală caracteristice acestor fenomene, au apărut diverse inițiative, mai mult sau mai puțin oficiale. Declarația Universală a UNESCO privind Diversitatea Culturală, adoptată de UNESCO la 2 noiembrie 2001, Convenția UNESCO asupra Protejării și Promovării Diversității Expresiilor Culturale, adoptată în 20 octombrie 2005, fără a fi însă ratificată de către Statele Unite, Australia sau Israel, Rezoluția Parlamentului European din 19 ianuarie 2016 referitoare la rolul dialogului intercultural, al diversității culturale și al educației în promovarea valorilor fundamentale ale UE – dacă să le menționăm pe cele mai importante.

În urma adoptării, în cadrul celei de-a 31-a sesiuni a conferinței generale a UNESCO, desfășurată la Paris, la 2 noiembrie 2001, a Declarației universale privind diversitatea culturală, Adunarea Generală a ONU a decis, la 20 decembrie 2002, prin Rezoluția 57/249, proclamarea zilei de 21 mai drept Ziua Mondială a Diversității Culturale, pentru Dialog și Dezvoltare. Pe plan mondial, în general, UNESCO joacă un rol important în promovarea diversității culturale.

Întrucât Europa reprezintă un imens patrimoniu al diversității culturale, sociale, lingvistice și religioase, Parlamentul European susține, că diversitatea culturală ar trebui tratată și de industria audiovizuală și cea culturală, și încurajează aceste industrii să găsească modalități creative de a obține un acord privind o serie de planuri de acțiune naționale, regionale și locale care să vizeze punerea în aplicare a Convenției UNESCO privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale. La fel Parlamentul European subliniază bogata contribuție a producției artistice europene la diversitatea culturală, precum și rolul său de difuzare a valorilor UE și de încurajare a cetățenilor europeni în dezvoltarea gândirii critice.

Spațiul cultural european, în ansamblul său, capătă în acest context o formă mai consistentă ca întreg, componentele sale fiind tot mai mult conexe și legate prin intermediul interculturalității. Diversitatea culturală capătă consistență aparent printr-o multitudine de modele oferite. Alegerea unor dintre ele conduce negreșit spre omogenizare.

References

1. Bennegadi, R. (1986), Un migrant peut en cacher un autre. L'acculturation: Qu'en est-il et quels sont les rapports culture-personnalité mis en jeu ? În *A.N.P.A.S. Enfances et Cultures, problematique de la difference et pratiques de l'interculturel*, Toulouse, Privat.
2. Bidault, M. (2009), *La protection internationale des droits culturels*, Bruylant, Bruxelles.
3. Blaga, L. (1987), Value trilogy, in *Works*, vol.10, București, Ed. Minerva.
4. Bogdandy, A.Von (2008), The European Union as Situation, Executive and Promoter of International Law of Cultural Diversity - Elements of a Beautiful Friendship, *EJIL*, vol. 19, nr. 2.
5. Bolten, J. (2002), Das Kommunikationsparadigma im internationalen M&A-Prozess. Due Diligences und Post-Merger-Management im Zeichen der "Zweiten Moderne". In: J.Strähle (Hg.), *Interkulturelle Mergers & Acquisitions*. Sternenfels.

³⁸ Organizația Mondială a Comerțului, <https://www.europalibera.org/a/24821772.html>, accesat la 4 mai 2018.

6. Bondrea, A. (2006), *Sociology of Culture*, ed. V-a, Foundation Publishing House "România de mâine", București.
7. Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage of 23.11.1972, in *MO al României*, 31 martie 1990.
8. UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, in *Jurnalul Oficial al UE*, 25.07.2006, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32006D0515>, accessed on May 4, 2018.
9. Crăciunean L.-M., *Protecting cultural diversity in international law: the model "united in diversity"?* www.hamangiu.ro/upload/cuprins_extras/protectia-diversitatii-culturale-in-dreptul-int..., accessed on May 4, 2018.
10. Crăciunean, L.-M. (2010), Protection of cultural diversity in international law - UNESCO, between traditions and diversity culture, in *NRDO* nr. 4.
11. *Cultural Rights*, Fribourg, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/Fribourg%20Declaration.pdf>, accessed on May 4, 2018.
12. Drechsel P. u.a. (2000), *Kultur im Zeitalter der Globalisierung*, Frankfurt.
13. Drimba, O. (2001), *History of culture and civilization*, vol. 1, Publishing House Vestala și Saeculum I.O., București.
14. Heisenberg, W. (1977), *Steps across the border*, București, Political Publishing House.
15. Kluckhohn, C., Kroeber, A.E. (1952), *Culture: a Critical Review of Concepts and Definitions*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
16. Krishna, D. (1986), *Culture in vol. Interdisciplinarity and human sciences*, București, Political Publishing House.
17. Meyer-Bisch, P. (2008), La centralite des droits culturels, points de contact entre diversité et droits de l'homme, în *Annuaire International des Droits de l'homme*, vol. III/2008, Bruylant, Bruxelles.
18. Moles, A. (1974), *Sociodinamics of culture*, București, Scientific Publishing House.
19. Morin, E. (1973), *Le paradigme perdu: la nature humaine*, Paris, Seuil.
20. Obuljen, N. (2012), *Definitions - Article 4*, în S. Schorlemer, P.T. Stoll (eds.), *The UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expression: Explanatory Notes*, Springer Verlag, Berlin-Heidelberg.
21. World Trade Organization, <https://www.europalibera.org/a/24821772.html>, accessed on May 4, 2018.
22. *Report of World Conference on Cultural Policies*, UNESCO, Mexico City, 1982.
23. Rosinski, Ph. (2003), *Coaching across Cultures*. London/ Yarmouth.
24. Roșca, S. (2015), *Culture – a secondary objective of the European Union? În: Cultural diplomacy at the and western borders of the European Union / Alona Stoica, Ioan Horga, Mircea Brie. – Oradea: Editura Universității din Oradea.*
25. Salzman, Z. (1969), *Anthropology*, Harcourt, Brace & World, New York and al.
26. Sapir, Ed. (1967), *Anthropologie*, Paris, Editions de Minuit.
27. Socolov, G., Roșca, S., Roșca, L. ș.a. (1998), *History and philosophy of culture. Manual*. Chișinău: F.E.P. „The central printing house”.
28. Tănase, Al. (1973), *Culture and religion*, Politics Publishing House.
29. Tănase, Al. (1977), *Culture and civilization*, Political Publishing House, București.
30. Touraine, A. (2005), *Un nouveau paradigme pour comprendre le monde d'aujourd'hui*, Paris: Fayard.
31. Tylor, Edward B. (1871), *Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*, In two volumes, Vol. I, J. Murray, Albemarle Street, London.
32. Valery, P. (2016), *Spirit Crisis and Other Essays*, Polirom Publishing House, Iași.
33. Vandernoot, P. (2008), La protection juridictionnelle de la diversité culturelle et ses limites. Droits et diversité culturels dans les instruments internationaux du système des Nations Unies, în *Annuaire International des Droits de l'Homme*, III 2008, Bruylant, Bruxelles.
34. Welsch, W. (2000), *Vernunft, Die zeitgenössische Vernunftkritik und das Konzept der transversalen Vernunft*. Frankfurt/M: Suhrkamp.